

TÓT ÉVA

A munkavégzéshez kapcsolódó informális tanulás jellemzői, az így szerzett tudás feltárásának és hasznosításának lehetőségei

II. rész

Az interjúalanyok beszámolóai alapján – az ő tapasztalataik tükrében a hazai munkapiac működéséről is képet alkothattunk. Ezek az információk a kutatás egyfajta melléktermékének is tekinthetők, ugyanakkor azt tapasztaltuk, hogy fontos szerepük volt és van az álláskereső viselkedési stratégiáinak formálódásában is.

Magyarországon az ország lakosságának kétharmada a 90-es évek elején is olyan háztartásban élt, amely valamilyen módon kapcsolódott a háztáji és kistermeléshez. Ez a tény a családi tudáskészletben, és annak átadási folyamatában is máig tetten érhető lenyomatot hagyott. E tudás bomlásának folyamatára is több példa akadt az interjúkban. A leépülési folyamatnak szinte metaforája a megműveletlen kert – amelyben már csak fű nő, vagy egyfajta, gazdasági megfontolásokról már elszakadt rutinszerű, saját célra történő konyhakerti zöldség megtermelést folytatnak benne. A kert elgázosodásával egyidejűleg ez a tudás is elvész, és a harmadik generációban a kert már csak üres, füves térség. Ha a tudás még megvan hozzá, már nem éri meg a termelésbe pénzt fektetni, vagy nem is áll rendelkezésre az újrainduláshoz szükséges forrás. Így a következő generáció már nem ta-

lálkozik a konyhakert műveléssel, mint közös családi tevékenységgel, ill. jövedelemforrással. A városi háztartásokban a telek funkciója egyetlen generáció életpályája során is átalakuláson megy át. Egyik interjúalanyunk esetében a telek gazdasági szükségből a takarékoskodás és felhalmozás lehetőségévé, majd idősebb korban kedvtelisévé, a pihenés terepévé válik, aztán már önként vállalt robotnak minősül, mert nem teszi lehetővé a másik pihenési forma, az utazgatás megvalósítását, végül a munkanélküliség következtében meginduló anyagi lecsúszásban a telek eladása az utolsó kapaszkodó, amely lehetővé teszi a lakás és életkörülmények megtartását.

A társadalmi munkamegosztásban (és ennek következtében a formális szakmai képzésben is) mindmáig markánsan érvényesülnek a nemek szerinti különbségek. Annak a lenyomata, hogy vannak jellegzetesen férfi és női munkák, a tudás átadásában is megjelenik, hiszen az ilyen tudásokat az azonos nemű szülő, ill. nagyszülő adja át. Az interjúk révén megismert élettörténetekben és családokban a tanulást igénylő női tevékenységek tipikus terepe döntően a kézimunka (varrás, kötés, horgolás, hímzés), gyermek és beteggondozás.

Természetesen a hagyományos szerepmegosztásoktól eltérő esetek is azonosíthatóak voltak, s mutatták, hogy a nemek közötti munkamegosztás átrendeződése a *nemek szerinti tudáselosztás* átrendeződését is eredményezi.

A gyerekszületés és a kisgyerekek ellátása a nőkkel készült interjúk tanúsága szerint azért is tanulást generáló kihívás, mert a megismert női életutak tipikus mozzanata volt a korán, házasságon kívül, egyedül vállalt gyerek, illetve igen sok esetben a házasság a szülői családtól, a segítőtanácsadó szerepet betöltő anyától távolra költözés miatt megszakította a tapasztalatátadás családon belüli fonalát. Esetükben nem volt kitől átvenni, ellesni, megkérdezni, hogy mi a teendő, hogy kell egyes problémákat megoldani. Ilyenkor az adott környezetben élők, családon kívüliek egy része vált a tudás használható forrásává, felbukkantak, mint alkalmi segítők – szomszédok, „idős néni” és már tapasztalt anyák, vagy éppen az azonos élethelyzetű kismamák egymás közötti tapasztalatcseréje jelentette a megoldást. Nem véletlen, hogy az informális tanulásnak ez az egyik olyan területe, ahol szakemberek bevonásával „intézményesítik”, szervezetté

Tót Éva kutatásvezető, Felsőoktatási Kutatóintézet.
OFA Munkaügyi tárgyú kutatások. Kutatási összefoglaló.

Ez a rovat a „Közösen a jövő munkabelyeiért” Alapítvány támogatásával jött létre.

próbálják tenni ezt a spontán formát – pl. az ún. kismama-klubok a hagyományos, családon belüli tudásátadás visszaszorulását ellensúlyozandó kínálhatnak helyettesítő intézményt.

A kisgyermekgondozás volt az a terület, ahol a nők esetében leginkább jellemző volt az *ismeretátadó* szerepben való megjelenés. Több interjúalany számolt be arról, hogy nem csak kapta, de másoknak át is adta (nem csak szavakban) a korábban, személyes tapasztalatok révén megszerzett tudását, annak egyes elemeit.

A nemek szerint jellegzetesen elkülönülő tudáskészlet része a *házépítés*, amely a mi kultúránkban és éghajlati viszonyaink között olyan műszaki ismereteket és fizikai erőt igénylő tevékenység, ami bizonyára oka annak, hogy ez a tevékenység döntően a férfiak tudáskészletének része. A saját munkaerőre és hozzáértésre alapozott házépítés nem csupán tradíció, sokkal inkább a gazdasági szűkössegből fakadó kényszer, amely azonban igen széles kört érint. Annak ellenére, hogy a házépítés, vagy bővítés munkáiban a nőkre is komoly terhek hárulnak, a kifejezés betű szerinti értelmében is, az építkezés a férfiak kompetenciájának számít. E tudásnak megszerzése mintha az érintettek számára spontán és ösztönös volna, az interjúalanyok által elmondottak alapján úgy tűnik, szinte rejtőzködő, de állandó ismeretgyűjtés formájában zajlik.

Az informális tanulás alapvető jellemzője a *személyesség*. Kétféle értelemben is. Egyfelől – különösen az iskolázatlanabb csoportokban – jellemző a két egymást ismerő személy között zajló tudásátadás. (A zárótanulmány melléklete táblázatos formában néhány jellemző mintázatot mutat be.) Másfelől a tanulás módja szervesen illeszkedhet a személyiséghez. Eltér az iskolai jellegű tanulástól abban az értelemben is – hiszen ez az egyik

funkciója – hogy teret enged az egyéni, személyes tanulási stílusnak. Az iskolai tanulás azzal a hallgatólagos előfeltevéssel él, hogy az a mód, ahogyan az ismeretek átadása történik (csoportosan, egyidejűleg egy előre eltervezett tematikus és időrendben, szóbeli magyarázaton alapuló megértéssel és írott anyagok alapján történő memorizálással, az ismeretek verbális vagy írott visszaidézésével, az értékelés által motiváltan stb.) minden tanuló számára egyformán jó, illetve a különféle iskolai korosztályok számára egységesen hatékony. A különféle tudások elsajátítására való fogékonyság mértéke, és a preferált tanulási módok részben tanultak, és tanúlással bővíthetők, alapvetően azonban függenek a személyiség alkatától, irányultságától. Emellett a tanulás módja erősen függ az iskolázottság szintjétől, éppen azért, mert az iskola mélyen bevési a fenti tanulási mintákat, másfelől rutinszerűvé tesz bizonyos technikákat, eszközhasználatot. Az iskolázatlanabb csoportok esetében jellemzőbb tanulási módnak tekinthető – legalábbis az interjúkban olvasható tények alapján – a megfigyelés, utánzás, „eltanulás”. A magasabb iskolázottságú csoportok tagjaira jellemzőbb mintázat emellett az, amit a szakirodalom személyes tanulási projekteknek nevez, azaz a célkitűző ismeretszerzés, annak megfogalmazása, mit szolgál a tanulás, nagyobb az írott anyagok használatának szerepe, és nem feltétlenül gyakorlatias, haszonra irányuló a megszerzendő ismeret. Természetesen ezek a jellemzők nem tisztán elkülöníthetőek, inkább csak tendenciáknak tekinthetők.

A tanúlással kapcsolatos tartalmat illetően a legfeltűnőbb, szövegszinten is tetten érhető különbség az iskolázottabb és az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező interjúalanyok között magának a tanulásról, saját tanulásuk folyamatáról alkotott kép artiku-

látságát érinti. Természetesen adott konkrét esetekben maga a tanulási folyamat is összetettebb vagy kevésbé összetett, és az egyszerűbb, hétköznapi tudások megszerzése jóval kevésbé tudatosul tanulási folyamatként. Az interjúalanyok alacsony iskolázottságú csoportjában nyelvi szinten (sőt az interjúhelyzetben a nem verbális kommunikációban pl. vállvonással) is érzékelhető volt a tanúlással kapcsolatos részletek kifejtésének hátránya. Ennek nyelvi fordulatai a „hát nem nagy dolog” „megnézem, és tudom” „csak megmutatják, és ha fél óra alatt nem tudom csinálni, az már baj” „tudja azt magától az ember” „azt mindenki tudja” „nincs azon mit tanulni” „hát néztem mindig, aztán úgy”. Amikor esetükben az új dolgok megismerésével kapcsolatos nyitottságukat hangsúlyozták, akkor jellegzetes fordulat volt a tanulás behatárolatlansága, amik az „engem a világon minden érdekel” típusú beszédfordulatokban jelentek meg.

A tanuláshoz való viszonyt illetően az iskolázottabb csoportokban nevezhető jellemzőnek a tanulás mint érték hangsúlyozása, és az ismeretszerzés örömszerző funkciójának a megfogalmazása. Ennek egyik jellegzetes megnyilvánulása volt, hogy a tanulás iránti nyitottságot, mint a családban továbbadott értékek egyikét emelték ki, és a személyiség fontos jellemzőjeként írták le.

Az interjúk legszínesebb, és témánk szempontjából legérdekesebb részei azok, amelyekben az interjúalanyok elmondják, ki mindenkitől lesték el tudásuk egyes elemeit, az alapismeretektől a mesterfogásokig. Ugyanakkor többen azt is elmondták, hogy milyen okok miatt nem tudtak informálisan közel férkőzni egy számukra fontos ismeret-hez, vagy miért nem törekedtek saját ismereteik továbbadására. A személyes megélhetési érdekek védelme, amely egy adott versenyhelyzetben korlátozza vagy teljesen „blokkolja” az „ösztönös”

törekvést a megszerzett tudás továbbadására – ebben a kontextusban magától értetődőnek és logikusnak nevezhető. Összevetve a formális képzéssel, alapvető különbségnek tűnik a „tudásvisszatartás”. A formális oktatás körülményei között, egy professzionizált ismeretátadó, azaz tanár esetében az ilyen jellegű megfontolások vagy gyakorlat alapvetően diszfunkcionális lenne.

Az informális módon szerzett tudásoknak csupán egy része használható közvetlenül a munkapiacra. A munkaerőpiacról kiszoruló, de számos gyakorlati tudással rendelkező csoportok számára a szolgáltatások civil szerveződések révén megszervezett lokális alternatívája az egyik érdekes kísérlet. Külföldi mintákat követ az ún. Időbank (angol nevén Timebank) mozgalom, amelynek alapján eddig két hazai szerveződés is elindult. Az Időbank program vagy szívességbank a „parlagon heverő tudások” hasznosításának egyik érdekes eszköze.

Összefoglaló

A kutatás az életútinterjú módszerének segítségével kísérlete meg feltárni az informális tanulás hazai kontextusban jellemző mintázatait. A vizsgálatba bevontak az alacsony iskolai végzettségűek, közülük is alapvetően a munkanélküliségben és/vagy átképzésben érintettek voltak. Összehasonlításként hasonló helyzetű, magasabb végzettségű interjúalanyokat vontunk be a kérdésbe. Az életútinterjú műfaja miatt az interjúalanyok az idősebb generáció tagjai közül kerültek kiválasztásra. Az interjúalanyok kiválasztása részben az éppen folyó képzési programokhoz kapcsolódóan történt. Ennek egyik eredményeként az ún. segítő szakmákhoz kötődő interjúalanyok közül sokan kerültek a vizsgálatba.

Az interjúk alapján kirajzolódó öszkép igen színes. Az informális tanulásnak a munkavégzéshez közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó formáiban domináns szerepe van a családnak, a családban átadott olyan tudáselemeknek, ame-

lyek fontos szerepet játszanak a túlélési stratégiákban, például a munkanélküliség átvészelésében, a gazdaság szürke zónájában értékesíthető tudások révén. A sokféle „privát” tudásnak a szürke gazdaságban való hasznosítása az egyik legtipikusabbnak nevezhető fordulat az interjúkban.

A család által közvetített, jövedelemszerzésre is alkalmas tudások között minden jel szerint kiemelt szerepe van a ház körüli gazdaságban végzett önálló élettermelésnek, elsősorban a kertművelésnek, bár e mintázat bomlásának is több eleme megjelent az interjúkban.

Jellegzetesnek nevezhető különbségek érzékelhetők a férfiak és nők tudáskészlete között – noha szép számmal akadtak példák a merev szerepek felbomlására, a szerepek közötti határok gyengülésére.

Az informális módon szerzett tudások egy részének közvetlen munkapiaci hasznosítása egyelőre a szociális gazdaság eszméjéhez közelálló kezdeményezések révén került előtérbe.

„Kalandozás a stresszmentes energiák világában”

A Fénytest felébresztése

(Awakening Your Lightbody, Orin-Daben módszer)

„Egy problémát sosem lehet azon a rezgésszinten megoldani, amelyen létrehoztuk”

Energetikai meditációs tanfolyam magasabb erőközpontjaink felébresztéséről, a módszer egyetlen magyarországi tanárával.

Somfai Gábor (gsomfai@freemail.hu, 06-20-2098897)